

Teorie psychosociálního vývoje Erika Eriksona

doc. Seidlová Málková

LS 2020

Co ovlivňuje psychický vývoj?

▶ DĚDIČNOST

- ▶ V genetickém aparátu jedince je zakódovaný program individuálního vývoje člověka - odlišnosti realizace tohoto programu se projevují variabilitou procesu zrání psychických funkcí. Každý gen se projevuje se projevuje v interakci s dalšími geny.

▶ PROSTŘEDÍ

- ▶ V nejširším slova smyslu chápeme prostředí jako životní prostor jedince naplněný předměty, lidmi a událostmi.

Vliv prostředí i dědičnosti pozorujeme na úrovni rozdílů mezi jedinci v dosažené úrovni psychických i somatických funkcí, mírou koordinovanosti a integrovanosti psych. funkcí.

Soudobé teorie vývoje psychických funkcí pracují s pojmenováním klíčových předpokladů pro rozvoj určitých psychických funkcí a usilují v rámci výzkumu prokazovat sílu a povahu vlivu prostředí na rozvoj ps. funkcí.

Vzájemná interakce vrozených dispozic a prostředí (resp. učení) v průběhu vývoje je na úrovni různých psychických funkcí značně variabilní

Formy popisu psychického vývoje ve vývojové psychologii

- ▶ Nejčastější formou popisu vývoje psychických funkcí jsou tzv. **periodizace**.
  - ▶ Zpravidla se zaměřují na určitý aspekt nebo oblast psychického vývoje (kognitivní procesy, osobnost, sociální vývoj...) popisu vývoje nějakého aspektu psychiky
  - ▶ Z předchozích přednáškových vstupů již některé znáte (Piaget, Levinson, Ehriová, Kohlberg...)
  - ▶ Periodizace umožňují přehlednou strukturaci, nastiňují cesty vývoje, neměli bychom je ale chápat jako definitivní a neměnné. Jsou **orientačním rámcem**, zpravidla nejsou úplně přesné z hlediska časování .
  - ▶ Zpravidla vznikají na podkladě dlouhodobých pozorování badatele/klinického pracovníka
- ▶ Alternativou periodizacím je **modelování vývojových cest**.
  - ▶ Zpravidla vzniká na podkladě středně - až dlouhodobého výzkumu, na základě dat a údajů z pozorování a testování jedinců s využitím statistických analýz a modelů sestavujeme model vývoje určité psychické funkce (dovednosti nebo schopnosti)
  - ▶ Oproti periodizacím mají zřejmě větší ekologickou validitu, bývají přesnější z hlediska časového a z hlediska mechanismů katalyzujících vývojové změny

Eriksonova periodizace vývoje osobnosti - teorie „Osmi věků člověka“

- ▶ V každém z 8 životních stadií se člověk vyrovnává s jedním hlavním úkolem, před který jej staví společnost (život v lidské společnosti s druhými lidmi).
- ▶ Vývojové úkoly jsou formulovány jako dilemata, konflikty, které musí jedinec postupně zpracovávat, prožívat a vyřešit.

Stadia psychosociálního vývoje podle Erika Eriksona

Opoziční póly psychosociální krize	Účinná síla	Stadium životního cyklu	Věk
základní důvěra × nedůvěra	naděje	orálně-smyslové	do 1 roku
autonomie × stud, nejistota	vůle	svalově-anální	1–3 roky
iniciativa × vina	cílevědomost	pohybově-genitální	3–6 let
pracovitost × méněcennost	kompetence	latentní	6–12 let
identita × zmatečnost rolí	věrnost	adolescence	12–19 let
intimita × osamělost	láska	raná dospělost	20–25 let
generativita × stagnace	péče o druhé	střední dospělost	26–50 let
ego integrita × zoufalství	moudrost	pozdní dospělost	50 let +
společenská integrita × odloučenost	oduševnělost, gerotranscendence	stáří	80 let +

- První tři stádia zahrnují období raného dětství a předškolní věk - ta v tomto přednáškovém bloku ve výkladu pokryjeme samostudiem (zejména pro potřeby seznámení se s vývojovými úkoly těchto období a vytvoření návaznosti na období školního věku)

-

...STADIUM PŘIČINLIVÉ PÍLE (mladší školní věk)

- ▶ **Pracovitost/snaživost VS. méněcennost**
- ▶ **ÚKOL: KOMPETENCE**
- ▶ Vytvoření vztahu ke vzdělání, vytrvalá a systematická snaha o dosažení cíle, který je vzdálený. Orientace na rozumové dovednosti.
- ▶ Buduje představy o spolupráci s druhými při plnění různých úkolů a ukazuje důležitost práce a tvůrčí činnost hodnotu člověka v lidských společenstvích.
- ▶ Vyvolává potřebu zpracování situací kde je třeba překonávat překážky a nezdary, konfrontuje s individuálními možnostmi a nutí porovnávat s výkony vrstevníků.
- ▶ Neúspěch v různých činnostech - hrozba pro sebeúctu dítěte - vyvolává pocity méněcennosti.

STADIUM IDENTITY (starší školní věk a raná adolescence)

- ▶ **Identita VS. zmatení rolí**
- ▶ **ÚKOL: SEBEPOJETÍ**
- ▶ Rozchod s názory a postoji, které jsme si osvojili v dětství, převzali od rodičů atd., jejich kritické přezkoumání.
- ▶ Potřeba vypořádat se s pojetím vlastní osobnosti, místem v životě a ve společnosti, konfrontace se smyslem života.
- ▶ Zvýšená potřeba identifikace s vrstevnickými nebo dospělými vzory a jejich nápodoba vzory.
- ▶ Typické je zmatení rolí (nejasnosti v oblasti sex. Identity, delikventní jednání, testování hranic...)
- ▶ Hledání a budování identity je často zdrojem vnitřních konfliktů a krizí identity.
- ▶ Hledání a testování vlastní identity je smyslem a úkolem tohoto období.

STADIUM INTIMITY (raná dospělost)

- ▶ **Intimita VS. izolace/osamělost**
- ▶ **ÚKOL: LÁSKA**
- ▶ Úkolem tohoto životního období je zakotvit v profesi a uspořádat si mezilidské vztahy,
- ▶ Vyžaduje schopnost pracovat na vztahu s partnerem, obětovat se a přizpůsobovat se partnerovi, sdílet s druhým člověkem různé stránky života.
- ▶ Konfrontuje jedince s potřebou najít odvahu naplno se angažovat v intimním vztahu, uvědomovat si závazky vůči druhému člověku.
- ▶ Úkolem tohoto životního období je překonat strach ze selhání v intimním vztahu a strach z důvěrnosti v intimním partnerském vztahu.

STADIUM GENERATIVITY (střední dospělost)

- ▶ **Generativita VS. stagnace.**
- ▶ **ÚKOL: PÉČE O DRUHÉ, PRODUKTIVITA**
- ▶ Hybnou silou tohoto období je péče o děti, společenský přínos komunitě, prospěšnost druhým a dalším generacím.
- ▶ Je to životní období široké produktivity (práce, péše o potomky, tvůrčí činnost.
- ▶ I bezdětní lidé mohou dosahovat generativity - např. vytvářením produktů a výsledků své práce, které je mohou přežít.
- ▶ Těžiště tohoto životního období je mimo sebe sama (jedince) , je v péči o potomstvo, o to co člověk vytvořil a za co převzal zodpovědnost.
- ▶ Nebezpečím této životní fáze je nedostatek odvahy dávat, rozdat sám sebe, lpění na vyniknutí nebo touha získat moc, užít si, „co se dá“ atd.

STADIUM INTEGRITY (stáří - 65+)

- ▶ Ego integrita/celistvost VS. zoufalství/úpadek já.
- ▶ ÚKOL: MOUDROST
- ▶ Doba smíření a moudrosti, „jsem to, co po mě zůstane“- integrovaná osobnost dosahuje životní moudrosti,
- ▶ Úkolem tohoto období je smířit se s tím, co bylo a jak bylo, uzavírat, odpouštět, být připraven odejít v klidu; být otevřený všemu dobrému, pochopit, kde jsou mé kořeny, kam patřím.
- ▶ Stínem tohoto období jsou pocity promarněného života, pocity bezmoci, zoufalství a strachu ze smrti.

Revize původního Eriksonova konceptu osmi věků

V devadesátých letech XX. stol. navrhla Eriksonova manželka a spolupracovnice Joan Eriksonová doplnění původních 8 životních úkolů o úkol devátý, který by zahrnoval období pozdního stáří:

- ▶ **Společenská integrovanost VS odloučenost**
- ▶ Znakem tohoto období je konfrontace s postupnou ztrátou blízkých a přátel a uvědomění si smrti jako blízké reality.
- ▶ V důsledku zhoršování psychického i fyzického zdraví přichází do života závislost na okolí a ztráta autonomie často provázená regresí do předchozích období života.
- ▶ V důsledku regresí do předchozích stádií přichází ztráta sebeúcty, snížení naděje a důvěry v sebe sama i okolí.
- ▶ Úkolem tohoto období je pochopení smrti jako součásti života, nahlížení vlastní konečnosti skrze další generace a spojení s přírodou (vesmírem).

Zhodnocení Eriksonovy periodizace

- ▶ Je výjimečná zahrnutím celého lidského života
- ▶ Je zajímavá akcentováním zdrojů a hybatelů změny v životním cyklu.
- ▶ Snadno podněcuje k přemýšlení, ukazuje život jako jeden velký příběh.
- ▶ I když za cenu jistého zjednodušení akcentováním přirozeného toku vývoje, pomáhá nahlížet život jedince jako řešení výzev a důležitých úkolů různých období lidského života (může přehlížet význam osobní zkušenosti)
- ▶ Jako každá periodizace do jisté míry zjednodušuje a vyvolává mylnou představu pevného sledu určitých životních úkolů (což nemusí odpovídat životní realitě některých osob -vliv pohlaví a kultury).

